
Een veelzijdig karakter

Bij het dubbelleven dat Kuyper nu leidde – predikant én wetenschapper – en de druk die daarbij op hem stond, kwamen zijn karaktertrekken, zowel de positieve als de negatieve, scherper dan tevoren uit. In de gemeente toonde hij zijn bewogenheid met minder bededen; bij de strijd over het kiesrecht en zijn inspanningen voor de *Opera* bleken zowel zijn lef en nimmer aflatende vasthoudendheid als zijn vermogen om anderen voor zijn doeleinden te winnen en te gebruiken. Wie zich echter in zijn nabijheid tegen zijn reformatiestreven of zelfs maar zijn mening verzette, kon niet – zoals Jo eerder – op clementie rekenen, maar kreeg een taaie tegenstander tegenover zich, die alles op alles zette om zijn gelijk te halen. Met Van Bylandt geraakte Kuyper in een loopgravenoorlog die nooit goed werd beëindigd. De oorzaak van het conflict was niet alleen dat de graaf weinig moest hebben van democratische vernieuwingen, maar vooral dat Kuyper voor de uitvoering daarvan allerlei zaken meende nodig te hebben en ook aanschafte, die de ander als verantwoordelijke voor de beperkte kerkelijke financiën niet wenste te betalen. Vrienden die met hem in het spaarbankbestuur zaten moesten eveneens ervaren dat hij uiterst moeilijk ongelijk kon erkennen; dit toen zij na zijn vertrek een betrekkelijk gering bedrag terugvroegen dat door hem – kennelijk op eigen gezag – voor de bank was besteed. Beide partijen ervoeren wat een Utrechtse medestander enkele jaren later aldus onder woorden bracht: ‘over financieele bezwaren springt Kuyper met polsstok’. Zolang het niet zijn eigen kas betrof, was dat inderdaad het geval. Vandaar dat zijn begroting voor een in de zomer van 1867 te maken studiereis naar Londen en omgeving ruim was opgezet. Voor de reis en het inhuren van copisten zou f750 nodig zijn. Na enkele mislukte pogingen elders en zelfs het uitspelen van partijen tegen elkaar, wist hij daarvoor, op voorspraak van (toen nog) zijn vriend J.J. van Toorenenbergen, een toezegging van f500 (een half jaartraktament van een gemiddelde dorpspredikant!) bij Groen los te krijgen.

Rationeel en gevoelig

Tot degenen die Kuyper in Beesd trachtte te winnen, behoorden ook de leden van het plaatselijke Nutsdepartement. Begin 1866 sprak hij in deze kring over ‘Het bijgeloof’. In het spoor van Schleiermacher probeerde hij de Betuwse ‘Gebildeten’ via het leggen van een ‘antropologisch vloertje’ (H.M. Kuitert) tot het christelijk geloof te voeren: bijgeloof en geloof sproten immers beide voort uit een ‘onuitroeibare’ menselijke ‘behoefte’. De trouw bewaarde Nutslezing is van eminent biografisch belang. De uitgebreide kennis die Kuyper daarin ten toon spreidt aangaande het destijds in ontwikkelde krin-